

Новаківська Л.В.

доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Педагогічні науки

ДО ПИТАННЯ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ *СЛОВЕСНІСТЬ* У ФІЛОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Все частіше у лексиконі філологів-науковців, учителів-практиків використовується термін *словесність*: «вивчати словесність», «учитель-словесник», «підготовка словесників», «підручник словесності» тощо, тому виникає необхідність у з'ясуванні сутності цього поняття в його історичному розвитку.

Словники радянського часу не дають наукового визначення терміна, більшість тлумачень супроводжувалися позначкою «застаріле». Так у «Словнику української мови : в 11-и томах» (1978) подається кілька визначень *словесності*: 1. заст. Художня література та усна народна творчість, а також сукупність творів літератури й фольклору якогось народу. 2. заст. Філологічні науки (лінгвістика, стилістика, літературознавство і т. ін.). // Дисципліна, предмет у дореволюційній середній школі, яка давала систематичні знання з літератури. 3. Назва філологічних дисциплін у сучасній школі. 4. заст., розм. Усні заняття з солдатами дореволюційної російської армії, на яких вивчали військові статuti. 5. заст., розм. Усне повідомлення, переказ. [9,366]. На жаль, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» 2005 року видання дає ідентичне пояснення цього поняття [5, 1344].

В «Словаре русского языка» С.І.Ожегова знаходимо таке трактування *словесності*: «Словесность – художественное литературное творчество и словесный фольклор (книжн.)» [8,728].

В сучасній філологічній літературі термін *словесність* тільки починає отримувати чітке наукове тлумачення. Він відроджується як уособлення

необхідності наблизити викладання мови і літератури, повернути філологічний підхід, у відповідності з яким «мова розглядається як матеріал, завдяки якому з'являються словесні твори, а ці твори – це тексти, що, в свою чергу, розглядаються, як мовотворчість» [6,310].

Словесність як наука і навчальна дисципліна сприймаються в широкому і вузькому значеннях. В широкому – це філологічні науки в їх сучасному складі, об'ємі, співвідношенні (лінгвістика, стилістика, літературознавство та ін.). У вузькому розумінні словесність можна співвіднести з філологією в такому вигляді, в якому вона перебувала до розмежування, і навіть до протиставлення мовознавства і літературознавства.

На думку В.Аннушкіна, термін *словесність* вперше з'являється в «Словнику Академії Російської»(1789-1793), де він означає «знання, що стосуються словесних наук» і «здатність говорити, висловлювати» [1,14]. Саме з часу появи визначення словесності у «Словнику» цей термін утверджується, як один з провідних термінів у філологічній науці.

У першій половині XIX ст. авторами навчальних посібників та підручників словесність осмислюється не тільки, як здатність висловлювати свої думки словами, а перш за все, як сукупність наук. О.С. Нікольський в своїй книзі «Основи російської словесності» (1792) дає не тільки визначення предмета вивчення - словесності, але і визначення дисципліни, яка її вивчає: «Словесність (дар слова) є здатність висловлювати свої думки словами», а «правила, які показують, як використовувати цю здатність, називається взагалі вченням про словесність» або «основами словесності» [7,218].

Автор досить популярного в кінці XIX – на початку XX століть підручника з теорії словесності І.М. Белорусов писав: «Словесність – мистецтво виражати засобами слова найрізноманітніші предмети і явища і найрізноманітніші душевні стани. Словесність є найвищий рід мистецтва, який, як відомо, поєднує в собі властивості всіх інших мистецтв» [4,27].

В. Г. Белінський вважав, що «словесність» - поняття значно ширше, ніж писемність і література. «Все, що знаходить своє вираження в слові, - писав він,

- все це належить до області словесності; і народна приказка чи прислів'я, епічна поема чи драматичний твір як великого поета, так і бездарного творця; і літопис, й історія, і науковий твір, і підручник, і лексикон, і каталог книг...» [3,620].

Таким чином, писемність і література, на думку В. Белінського, відносяться до словесності, як історичні етапи її розвитку. «Словесність, писемність і література суть три головні періоди в історії народної свідомості, яке виражається в слові» [3,621].

У XIX столітті словесність мала свій предмет дослідження і навчання відмінний від сучасної дисципліни *література*. Вона поєднувала в собі риторику, стилістику, вивчення текстів художніх творів, їх класифікацію і відбір.

Сучасний термін *словесність*, на думку російського філолога В. Аннушкіна, вживається в таких значеннях: 1) здатність людини виражати свої думки і почуття в слові; 2) сукупність словесних творів; 3) мистецтво словесної творчості; 4) класифікація і вивчення специфіки родів, видів і жанрів словесності, відбір і вивчення зразків словесної творчості [2].

Отже, словесність має сприйматися, як певна система філологічних понять, які допомагають усвідомити мовні витоки образності і виразності художнього тексту. А оскільки педагогічна громадськість зараз багато говорить про інтегрованість освіти, то виникає необхідність глибше усвідомити тісний взаємозв'язок таких дисциплін, як мова та література, який може реалізуватися у запровадженні спеціальних курсів, факультативів, а згодом і окремої дисципліни під назвою *словесність*, як у ВНЗ, так і в школах.

Література

1. Аннушкин В.И. Словесные науки в Словаре Академии Российской // Словарь Академии Российской 1789–1794: в 6 т. / гл. ред. Г.А. Богатова. – М., 2004. – Т. IV. – С. 14–26.

2. Аннушкин В.И. Словесность – Филология – Риторика: Наука – Практика – Обучение [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://uapryal.com.ua/scientific-section/v-i-annushkin-rossiya-moskva-slovesnost-filologiya-ritorika-nauka-praktika-obuchenie/> (Дата звернення: 26.02.15)
3. Белинский В.Г. Полное собрание сочинений [Текст] / В.Г. Белинский. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1954. – Т. 5. – С. 620-653.
4. Белоруссов И.М. Учебник теории словесности / И.М. Белорусов. – М.: Издание книжного магазина В.В. Думнов, 1904. – 125с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728с.
6. Матвеева Т.В. Словесность // Учебный словарь: культура речи, стилистика, риторика. М., Флинта: Наука, 2003. – С. 310-311.
7. Никольский А.С. Основания российской словесности: для морских училищ. В двух частях.- СПб, Изданы при Государственном адмиралтейском департаменте для морских училищ, 1807. –218с.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка /С.И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1990. – 922с.
9. Словник української мови/ За ред. І.К. Білодіда. –К.: Наукова думка, 1978. – Т.9. – С.366.